

3. Анализ финансовой отчетности : учеб. пособие / Е. И. Бородин [и др.] ; под ред. О. В. Ефимовой, М. В. Мельник. – 2-е изд. – М. : ОМЕГА-Л, 2006. – 408 с.

4. Бочаров В. В. Коммерческое бюджетирование: финансовые ресурсы, системы управления финансами, виды бюджетов / В. В. Бочаров. – СПб. : Питер, 2003. – 368 с.

5. Оліфірова Ю. О. Бюджетування грошових коштів у системі управління підприємством : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 : 21.11.06 / Оліфірова Юлія Олександрівна. – Донецьк, 2006. – 198 с.

6. Кизим Н. А. Оценка и прогнозирование неплатежеспособности предприятий : монография / Н. А. Кизим, И. С. Благун, Ю. С. Копчак. – Х. : ИН-ЖЭК, 2004. – 143 с.

7. Смірнова П. В. Оцінка майбутньої ліквідності та платоспроможності підприємства торгівлі / П. В. Смірнова Н. О. Власова, // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. / Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. – Харків, 2011.

Отримано 30.03.2012. ХДУХТ, Харків.

© Л.І. Піддубна, Н.О. Власова, П.В. Смірнова, 2012.

УДК 65.012.32:339.37

М.А. Дядюк, канд. екон. наук

В.В. Васильєва

ОБОРОТНИ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ У ПРОЦЕСІ РОЗРОБКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ

Систематизовано сучасні погляди на теоретичні аспекти управління оборотними активами. Зроблено декомпозицію технології розробки та прийняття господарських рішень з елементами фінансового менеджменту з урахуванням галузевої специфіки об'єкта досліджень.

Систематизированы современные взгляды на теоретические аспекты управления оборотными активами. Сделана декомпозиция технологии разработки и принятия хозяйственных решений с элементами финансового менеджмента с учетом отраслевой специфики объекта исследований.

Modern views on theoretical aspects of management by current assets are systematized. by risk are systematized. Decomposition of technology of development and adoption of economic decisions with elements of financial management taking into account branch specifics of object of researches is made.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Виняткова важливість оборотних активів як елемента господарського процесу зумовлює проведення численних досліджень їхніх різноманітних аспектів. Аналіз економічної літератури показав неоднозначність думок науковців щодо трактування рис, властивостей і елементів оборотних активів, розуміння їхньої суті, як об'єкта управління.

В економічній термінології та термінології фінансового менеджменту поняття “оборотний капітал”, “оборотні активи”, “поточні активи”, “оборотні засоби”, “оборотні фонди” і “фонди обігу” багатьма науковцями у певних комбінаціях використовуються як синоніми. На наш погляд, очевидними є гносеологічні відмінності зазначених словосполучень і їхні різні змістовні характеристики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості суті та класифікації оборотних активів розглядаються у працях зарубіжних та вітчизняних науковців-економістів: Ю. Бріггема, Л. Бернштейна, Е. Хелферта, В. Хорна, В. Ковальова, О. Стоянової, І.М. Богатої, Н.М. Хахонової, Г.В. Савицької, В.В. Ковальова, М.А. Бахрушиної, М.І. Кутера, Я.В. Соколова, А.Д. Ларіонова, Н.П. Кондракова, Л.З. Шнейдемана та ін. [1–6]. Сьогодні в економічній науці склалися численні підходи до класифікації оборотних активів підприємства, виділено різноманітні ознаки розподілу оборотних активів та відповідні їх види. Складність економічної категорії оборотних активів вимагає їх розгляду з позицій конкретних досліджень.

Мета та завдання статті – систематизувати сучасні погляди щодо теоретичних аспектів управління оборотними активами; виконати декомпозицію технології розробки та прийняття господарських рішень з елементами фінансового менеджменту з урахуванням галузевої специфіки об'єктів досліджень, що відображає особливості їх функціонування.

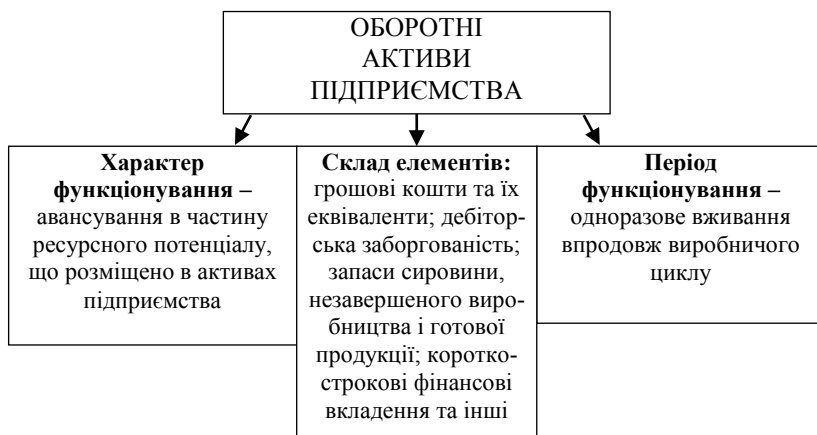
Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній термінології та термінології фінансового менеджменту вживаються такі поняття: “оборотний капітал”, “оборотні активи”, “поточні активи”, “оборотні засоби”, “оборотні фонди” і “фонди обігу”, які багатьма науковцями у певних комбінаціях використовуються як синоніми. На наш погляд, очевидними є як гносеологічні відмінності вищезазначених словосполучень, так і їхні різні змістовні характеристики.

Складність трактування категорії оборотних активів полягає в тому, що у зв'язку з нею деякі науковці розглядають ще термін “оборотний капітал”. На думку авторів, у контексті фінансового управління

оборотними активами заслугоує на підтримку думка науковців, які вважають, що в терміні “оборотні активи” поєднуються категорії “оборотні фонди” та “оборотні засоби” та він більшою мірою виражає специфіку частини майна суб’єктів господарювання. Підґрунтям такого ствердження є думка, що оборотні засоби представлено оборотними виробничими засобами – предметами та засобами праці, які обслуговують сферу виробництва та забезпечують її безперервність, і засобами обігу (фондами обігу) – продукцією та грошовими коштами, що забезпечують безперервність процесу реалізації. Оборотні виробничі засоби включають передусім виробничі запаси, до складу яких належать сировина й матеріали, допоміжні матеріали (тара, пальне, запасні частини), куповані напівфабрикати й комплектуючі вироби. Засоби обігу, що обслуговують сферу реалізації, являють собою готову продукцію, дебіторську заборгованість і грошові кошти.

Підсумовуючи викладені матеріали щодо характеристики оборотних активів, доцільно виокремити такі головні елементи, взаємозв’язок яких складає суть оборотних активів підприємства (рис.):

- характер функціонування;
- час перенесення вартості засобів на готовий продукт або час їх повного споживання в процесі виробництва. Сучасні автори під періодом функціонування мають на увазі час, протягом якого певний вид активів може бути перетворений на грошові кошти;
- склад елементів.

Рисунок – Комплексна характеристика поняття “оборотні активи” підприємства

З урахуванням зазначених умов заслуговує на увагу таке формулювання: оборотні активи – елемент ресурсного потенціалу, що контролюється організацією та призначений для забезпечення безперервного й планомірного процесу господарської діяльності, використовуються одноразово з метою забезпечення певної економічної вигоди в майбутньому [2]. Класифікація оборотних активів дозволяє структурувати їх за видами та змістово різноманіттю та дає можливість здійснювати контроль і управління оборотними активами на основі класифікаційних ознак.

У наш час в економічній науці склалися численні підходи до класифікації оборотних активів підприємства, виділено різноманітні ознаки розподілу оборотних активів та відповідні їх види.

Розглянемо основні ознаки класифікації, що виділяються більшістю економістів [1–5].

Важливою ознакою з точки зору формування оборотних активів є їх розподіл за видами в натурально-речовій формі. З огляду на це їх слід розподілити на цінності в грошовій та негрошовій формах. Останні представлені короткостроковими фінансовими інструментами, засобами в розрахунках (дебіторською заборгованістю) та матеріальними запасами (сировини, товарної та готової продукції). Більш деталізований видовий склад у межах зазначених груп оборотних активів наведено в розділі 2 активу балансу підприємства.

Відповідно до класифікації за майном організації, майно, що становить оборотні активи поділяється:

- на предмети праці, що включають сировину й матеріали, запасні частини, пальне, тару, незавершене виробництво;
- грошові кошти: у касі, розрахункові, валютні та інші рахунки;
- предмети обігу: готову продукцію на складі, відвантажені товари;
- засоби в розрахунках: дебіторську заборгованість, підзвітні суми;
- відвернуті активи – це специфічний вид майна економічного суб'єкта, виходячи з його місця у відтворенні сукупного суспільного продукту. Вони являють собою кошти, що безповоротно вилучаються із прибутку (платежі в бюджет у вигляді податків, зборів; збитки) або що направляються у зв'язку із цільовим характером використання шляхом формування фондів спеціального призначення та з іншими цілями (фінансові вкладення). Тому зазначені засоби відвернуті від участі в поточній діяльності організації.

За ступенем використання оборотні активи підрозділяються на ті, що використовуються, тобто перебувають в експлуатації або ін-

вестиційній діяльності, яка приносить дохід, і ті, які тимчасово не використовуються у виробничому процесі. Такі оборотні активи представлені наднормативними або невикористовуваними запасами сировини. Цей поділ оборотних активів необхідний для визначення реальної вартості чистих активів, оскільки невикористовувані активи не враховуються, бо не беруть участі у виробництві продукції й відповідно не приносять доходу.

За приналежністю підприємству виділяють власні, орендовані й безкоштовно використовувані активи. Право власності на майно, на думку багатьох економістів, є найважливішою ознакою активів. Але необхідно враховувати, що є активи, що прирівнюються до власних (придбані на правах фінансового лізингу), тому точніше визначати активи не як власні ресурси, а як контрольовані підприємством. Таке групування активів необхідне для визначення мінімального розміру статутного капіталу під час створення організації, а також у ході оцінювання вартості чистих активів організації під час здійснення виробничо-комерційної діяльності.

За джерелами формування виділяють валові оборотні активи, сформовані за рахунок власного й позикового капіталу, і чисті, утворені при інвестуванні тільки власного капіталу. Чисті активи визначаються вирахуванням із загальної вартості активів, прийнятих до розрахунків, величини зобов'язань підприємства. Важливість такої класифікаційної ознаки активів обумовлена тим, що показник чистих активів широко використовується в сучасній теорії та практиці управління і дозволяє робити висновки про реальну вартість підприємства як цілісного майнового комплексу, "очищаючи" вартість активів від боргів.

За ступенем ліквідності активи підрозділяються залежно від строку їх трансформації у грошові кошти. Абсолютно ліквідні оборотні активи не вимагають реалізації й уже є готовими засобами платежу; високоліквідні активи конвертуються в грошову форму протягом одного місяця; середньоліквідні – від 1 до 6 місяців; низьколіквідні – від 6 місяців і більше; неліквідні активи не можуть бути самостійно реалізовані, а тільки в складі цілісного майнового комплексу. Наявність такого групування пояснюється необхідністю аналізу для зовнішніх і внутрішніх суб'єктів як в оцінці ліквідності активів зокрема, так і підприємства в цілому. Облік активів за ступенем ліквідності дозволяє під час управління ними зіставити бажані результати їх використання з рівнем ризику.

За функціональним призначенням виділяють виробничі й невиробничі оборотні активи. Виробничі активи безпосередньо беруть участь у процесі виробництва. Невиробничі активи не беруть прямої

участі у виробництві продукції, вони включають засоби обігу, використовувані в процесі реалізації продукції. Зазначене групування активів сприяє виявленню сфер управління активів з метою урахування їх особливостей та перспектив з позиції одержання прибутку.

За ступенем впливу на об'ємні показники діяльності підприємства виділяють активні й пасивні елементи активів. Активні елементи безпосередньо впливають на предмет праці, а пасивні – опосередковано, створюючи умови для нормального виробничого процесу. Це групування дозволяє виділити елементи активів, які більшою мірою зношуються й, відповідно потребують інтенсивнішого відтворення.

За характером участі в різних видах діяльності оборотні активи розподіляються на операційні, що безпосередньо використовуються у виробничо-комерційній діяльності, й інвестиційні, що використовуються в інвестиційній діяльності підприємства. Такі групи активів виділяють відповідно й дві сфери управління, що мають особливі цілі, завдання й принципи.

За способом відбиття в балансі підприємства оборотні активи поділяються на матеріальні оборотні активи (запаси); дебіторську заборгованість (кошти в розрахунках); грошові кошти.

За ступенем керованості оборотні активи підрозділяються на нормовані й ненормовані. До нормованих активів належать, як правило, усі оборотні виробничі фонди, а також частина фондів обігу у вигляді залишків нереалізованої готової продукції. До ненормованих активів належать інші елементи фондів обігу, тобто відправлена споживачам, але ще не оплачена продукція і всі види коштів і розрахунків. Відсутність норм не означає, однак, що розміри цих елементів оборотних активів можуть змінюватися довільно й безмежно й що за ними відсутній контроль. Чинний порядок розрахунків між підприємствами передбачає систему економічних санкцій з боку держави проти зростання неплатежів. Нормовані оборотні активи фіксуються у фінансових планах (бізнес-плані) підприємства, тоді як ненормовані оборотні активи практично не є об'єктом планування.

Необхідно відзначити, що в економічній літературі є й інші ознаки класифікації оборотних активів. Наприклад, наводиться класифікація за ступенем агрегованості оборотних активів, знаходженням активів, можливістю багатоцільового використання, ступенем відтворюваності, динамічністю змін, тощо. Але зазначені критерії або доповнюють розглянуті, або представляють окремі випадки. Крім того, необхідно враховувати умовність будь-якої класифікації, відповідної до певної мети дослідження.

Синтез ознак ризику та прибутковості різних складових оборотних активів здійснив Р. Бугрименко, науковець ХДУХТ, розділивши їх за рівнем цінності. Він розглядає оборотні активи підприємства з позиції трьох чинників: величини ризику нереалізації, джерел ризику нереалізації та можливого ефекту від реалізації [5]. Взаємодія цих чинників безпосередньо впливає на ліквідність елементів активів і, зрештою, на ступінь ліквідності підприємства.

З урахуванням вищевикладеного, оборотні активи доцільно розподілити на три групи за рівнем можливої цінності:

- мінімальної можливої цінності (усі оборотні активи підприємства можуть бути реалізовані за договірними цінами);
- середньої можливої цінності (оборотні активи можуть бути реалізовані без збитку для підприємства);
- потенційно високої можливої цінності (в умовах інфляції ціна ресурсів підвищується через наявність попиту на них).

До групи оборотних активів мінімальної можливої цінності належать дебіторська заборгованість підприємств, що знаходяться у складному фінансовому стані, запаси товарів, що не реалізуються, та ін. Через зовнішні умови, що склалися, реалізація підприємством активів даної групи можлива лише в невеликому обсязі.

До групи середньої можливої цінності належать надійна короткострокова дебіторська заборгованість і товарні запаси стійкого попиту. Реалізація цих оборотних активів майже не залежить від зовнішніх чинників, вона може відбутись досить швидко і з найменшими втратами для підприємства.

Формування складу оборотних активів підприємства тісно пов'язане з необхідністю врахування інших видів ризику, притаманних різним їх елементам. Одним елементам більш притаманні ризики можливої нереалізації та природних втрат (товарні запаси), іншим – ризики неповернення боргів (дебіторська заборгованість), усі оборотні активи втрачають свою цінність за рахунок інфляції, і в першу чергу – грошові кошти. У зв'язку з цим оборотні активи можна поділяти за видами ризиків та їх рівнем: виправданий ризик, підвищений ризик і неприпустимий ризик [1–6].

Рівень та різноманіття видів ризику, якими характеризуються різні складові оборотних активів, тісно пов'язані з можливостями одержання доходу. Це потребує диференціювання елементів оборотних активів за рівнем дохідності. До високодохідних слід віднести товарні запаси, менший рівень доходів приносить дебіторська заборгованість, низьким рівнем дохідності характеризуються короткострокові фінансові інструменти, грошові кошти не є джерелом прибутку.

Визначивши основні підходи до класифікації оборотних активів підприємства за класифікаційними ознаками та видами, окреслимо переважні прикладні сфери їх використання. Управління оборотними активами – за видами, приналежністю, характером участі в різних видах діяльності, рівнем цінності, видами та рівнем ризиків; термінологічна – за відношенням до майна організації; термінологічна, облік, аналіз, аудит – за ступенем використання, за функціональним призначенням, за ступенем впливу на об’ємні показники діяльності; облік, аналіз, аудит – за джерелами формування; управління, облік, аналіз – за ступенем ліквідності, за способом відбиття в балансі підприємства, за ступенем керованості.

Сучасні дослідження за проблемою прийняття рішень [1–6] характеризуються розмаїтістю авторських розробок, у яких розглядаються напрями та етапи вироблення і реалізації рішень, що пояснюється універсальністю цього процесу. На наш погляд, технологія вироблення і реалізації господарських рішень, базуючись на загальних засадах, повинна бути відкоригована з урахуванням області дослідження та має ґрунтуватися на предметі вивчення.

За думкою авторів, певні елементи розрахунково-аналітичного алгоритму технології прийняття рішень у сфері фінансового менеджменту підприємства, де об’єктом досліджень обрано фінансовий бік його ресурсного потенціалу, мають бути деталізовані з урахуванням галузевої специфіки об’єкта та предмета досліджень.

Передусім мова йде про перший етап збору інформації, виявлення та аналізу проблемних ситуацій, який у подальшому визначає логіку виконання усіх наступних етапів. На цьому етапі під ресурсним потенціалом слід розуміти саме узагальнену категорію активів підприємства, а під час складання переліку проблемних ситуацій у складі активів, окремою гілкою досліджень виділяти оборотні активи та їхні елементи.

Сутнісна характеристика елементів оборотних активів має визначатися проблемною ситуацією, що розглядається, а саме: оборотні активи можуть досліджуватися, як за окремими характеристиками групування: видами, приналежністю, ступенем ліквідності, характером участі в різних видах діяльності, способом відбиття в балансі підприємства, ступенем керованості, рівнем цінності, видами та рівнем ризиків, так і за їхньою комбінацією.

Висновки. Розглянуті характеристики оборотних активів суб’єктів господарювання дають можливість стверджувати, що в

управлінському аспекті, коли пріоритетними є не питання застосування того чи іншого поняття, а процес організації функціонування оборотних засобів та їхніх окремих елементів, слід використовувати категорію оборотних активів. Якщо мова йде про управління операційною діяльністю підприємства – головний акцент слід зробити на матеріальний і натурально-майновий аспект оборотних активів.

Із точки зору управління фінансами підприємства та фінансовими відносинами, що супроводжують процес господарської діяльності й фінансового менеджменту, – наголос слід робити на вартісному вираженні оборотних активів, розглядаючи їх як авансовані кошти, що підлягають процесу кругообігу та здатні генерувати прибуток. Із цього випливає низка завдань, на розв'язання яких мають бути спрямовані подальші дослідження – способи впливу на оборотні активи суб'єктів господарювання, які зумовлюють ефективне здійснення й завершення циклу їх конверсії. Для подальшого розгляду проблем, пов'язаних із прийняттям фінансових рішень та складання розрахунково-аналітичного алгоритму технології прийняття рішень, значну роль відіграє сфера діяльності й конкретні умови функціонування окремо взятого підприємства.

Список літератури

1. Круглов М. И. Стратегическое управление компанией / М. И. Круглов. – М. : Русская Деловая Литература, 1998. – 768 с.
2. Экономика предприятия : учебник для вузов / под ред. Ф. К. Беа, Э. Дихтла, М. Швайтцера ; [пер. с нем.]. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 928 с.
3. Ван Хорн Дж. К. Основы финансового менеджмента / Дж. К. Ван Хорн, Дж. М. Вахович. – 12-е изд. – М. : Вильямс, 2008. – 1232 с.
4. Бланк И. А. Управление оборотным капиталом : учеб. курс / И. А. Бланк. – М. : Перспектива, 2008. – 356 с.
5. Бугрименко Р. М. Эффективность политики управления финансированием оборотных активов торговых предприятий : дис. ... канд. экон. наук : 08.07.05 / Бугрименко Р. М. – Х., 2003. – 224 с.
6. Кузьмін О. Є. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків : навч. посібник / О. Є. Кузьмін, Г. Л. Вербицька, О. Г. Мельник. – Львів : Нац. ун-т “Львівська політехніка”, 2008. – 212 с.

Отримано 30.03.2012. ХДУХТ, Харків.

© М.А. Дядюк, В.В. Васильєва, 2012.